

Oila mustahkamligini ta'minlashda ayolning o'rni

**Ruzimova Feruza Madrimovna- UrDU Pedagogika va psixologiya
kafedrası katta o'qituvchisi**

Har bir oila boshqalarga o'xshamaydigan o'z shaxsiy individual qiyofasiga egadir. Oila a'zolarining ma'lumoti, ma'naviy talablari, iqtisodiy shart-sharoitlar turlicha bo'lishi sababli oiladagi kelib chiqadigan muammolar xam turlichadir. Insoniyat XXI asrga ulkan yutuqlar bilan birga katta muammolar bilan ham qadam qo'ydi. Bugungi kunda mamlakatlari bilan keng munosabatga kirisha boshladik, turli ma'naviy muommalar, ayniqsa oilaviy hayotda shaxslararo munosabatlar, shu munosabatlar negizi ayol psixologiyasida o'zgarishlar, xamda o'ziga xosliklar namoyon bo'lishi kuzatilmoqda. Odatda ayol shaxsi haqida hamisha beg'ubor bokiralik, soflik bag'ri kenglik, matonat, deb ta'riflaymiz, ba'zi bu ta'riflar o'zaro ma'noda namoyon bo'ladi.

Ayol kishi bir vaqtning o'zida 6-7 ta ijtimoiy rolni bajaradi, ya'ni u ayol, opa, suyuqli yor, hamkor, qaynona, volda vaziifalarni bajarishi lozim. Shuningdek, ayol oilaviy hayotga qadam qo'yganidan boshlab 8 ta vazifani bajarishi lozim:

Reproduktiv vazifa – yangi avlodni dunyoga keltirishi bunda bolaning jismonan sog'lom hamda psixologik sog'lom bo'lishi nazarda tutiladi.

Ijtimoiylashuv vazifasi – ijtimoiylashuvda qatnashadigan institutlar juda ko'p bo'lishiga qaramay biladi onani farzandga ijtimoiylashuv qonuniyatlarini o'rganish katta ahamiyat kasb etadi.

Emosional qoniqish – farzandlariga mexr. Oqibat, quvonch va shunga o'hshash shaxs uchun zarur bo'lgan ijobiy his – tuyg'ularni albatta ayol kishi izlanishi zarur hisoblanadi. Hamdardlik muhitini, mehribonlikni aynan oilada ayol ko'proq namoyon qilishi zarur hisoblanadi.

Maqom vazifasi – odatda ayol kishi farzandlarga u kimning farzandi ekanligi, shu nomga sazovor bo'lishidek tuyg'uni shakllantiruvchi shaxsdir. Ba'zi onalar otani yomon, yoki u ota bo'lishiga arzimaydi kabi so'zlar bilan farzandlarini munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy vazifa – oilada ayol kishi iqtisodiy masalalarni to'g'ri va oqilona hal qilishidan ko'pgina oila a'zolari manfaatdor bo'ladi.

Demizitologik vazifa – baxt tushunchasini har bir ayol o‘ziga talqin qiladi, ammo oilada a‘zolarining hammasi baxtli bo‘lishi uchun javabgar shaxs ko‘proq ayol hisoblanadi.

Relaksatsiya vazifasi – ayol kishi oilada vaqtni to‘g‘ri taqsimlashi, ayniqsa a‘zolari o‘z vaqtida dam olishini, ko‘ngil olishini tashkil qilishi zarur hisoblanadi.

Regulyativ vazifa – oilada barcha munosabatlar boshqarilib boriladi, aynan shaxslararo munosabatlar, opaning – ukaga, singilning – akaga, kattalarning – kichiklarga, kichiklarning – kattalarga bo‘lgan munosabatlarini boshqarib borish albatta oilaning ayoli zimmasiga yuklatilgan bo‘ladi. Doimo siz bilan bo‘ladigan, jamiyatning tayanchi oila, oilaning tayanchi ayolning o‘z vazifalari beqiyos ularni qabul qilish, ijro qilish, bo‘ysunish, tan olish esa - har bir ayolni o‘ziga xos psixologik qiyofasini shakllantiradi. Har bir ayolning vazifalariga munosabati jamiyatga munosabati hisoblanadi.

Oila qanchalik inoq, uyushgan va mustahkam bo‘lsa, uning normativ ta’siri ham shunchalik samarali bo‘ladi. Bunday oilada o‘zining qadriyatlaridan tashqari, jamiyatning qadriyatlari, qonun-qoidalar va normalar hurmat qilinadi, bola boshidan jamiyatda yashashga o‘rgatilgan bo‘ladi. Uning ahamiyati shundaki, farzand maktabgacha tarbiya muassasasida ham, keyinchalik maktab, kollej yoki liseyda o‘qiganda ham tartibli, intizomli, aytilgan vazifa, berilgan topshiriqlarni mas’uliyat bilan vijdonan bajaradigan bo‘lib, bolalar jamiyatida hamisha o‘zining o‘rniga ega bo‘la oladi. Bunday farzandga turli bid’atlar, bemaza chaqiriqlar, da’vatlar ta’sir etmaydi, mustaqil fikrli, pok vijdonli inson bo‘lib etishadi. Chunki, oila bu kichik jamiyat, jamiyatning kichiklashgan andozasi, oila mustahkam bo‘lsa, jamiyat ham mustahkam bo‘lishini o‘zbek halqi juda yaxshi biladi, shuning uchun ham ayniqsa, mustaqillik yillarida oila bizning vatanimizda qadrlanadi, nikoh muqaddas rishta sifatida e’zozlanadi.

Shaxsning jamiyatni faol ishtirokchisi sifatida shakllanishida oila muhim o‘rin egallaydi. Bola oilada tug‘ilib voyaga yetar ekan, yillar davomida oilada shakllangan munosabatlar tizimi bola psixologiyasiga ta’sir ko‘rsatadi. Oiladagi kattalarning o‘zaro va farzandlari bilan bo‘ladigan shaxslararo munosabatlari, ya’ni muloqoti, muomalasi, bolaga nisbatan munosabatlari orqali ta’sir ko‘rsatadilar. Bu ta’sir pirovard natijada bolaning dunyoni anglash tarziga atrof-muhitga odamlarga munosabatini namoyon etishiga, hatto fikrlash tarziga ham ta’sir ko‘rsatadi. Bu ta’sirni aynan bir xil yo‘nalishdagi yo salbiy, yo ijobiy deb qarash noto‘g‘ri bo‘lar edi.

Chunki ma'lum sharoitlarda oilaviy ta'sirga bolaning beriluvchanlik darajasi uning bu ta'sirlarga munosabati qandayligiga bog'liq ravishda ta'sirning natijasi turlicha bo'lishi mumkin. Agar kattalar tomonidan ko'rsatiladigan tarbiyaviy ta'sirni mavjud ijtimoiy normativlar bilan taqqoslab berish imkoniyatiga ega bo'lsa, bola bunda o'zi uchun ijobiy deb hisoblangan andozaga ergashish ehtimoli yuqori bo'ladi. Lekin hayot tajribasi va kuzatishlar shundan dalolat beradiki oilaning tarbiyaviy kuchi, ayniqsa bolaning maktabgacha yosh davri yuqori bo'ladi va bu davrda kattalar tomonidan oilada bolaga ko'rsatiladigan ta'sir yetakchi ahamiyat kasb etishi mumkin. Shunday ekan, shaxs sifatлари hatto fikrlash tarzi shakllanishi bilan oiladagi tarbiyaviy ta'sir usullari o'rtasida bevosita bog'liqlik bor deyishimizga yetarlicha asosimiz bor.

Oiladagi tarbiya berish usullariga to'xtalar ekanmiz, ularni shaxs faolligini qo'llab quvvatlovchi yoki faollikni cheklovchi ta'sir sifatida ikki toifaga ajratish mumkin bo'ladi. Jumladan, hamkorlik va aralashmaslik usullari shaxs faolligini cheklovchi ta'sir usuli sifatida qaralishi mumkin.

Xar qanday yangi fikrni tug'ilishi va uning rivojlantirilishi bu fikrning atrofdagilar tomonidan qanchalik qo'llab quvvatlanishiga bog'liq.

Ayniqsa, fikrning tan olinishida va e'tirof etilishi shaxsda fikrlashga bo'lgan extiyojni yanada kuchayishiga olib keladi. Demak, mustaqil fikrlash jarayonini shakllantirish oilada ota-onalarning bolaga nisbatan qanday munosabatda bo'lishlari ham bevosita bog'liq.

Agar yuqoridagilarni hisobga oladigan bo'lsak, kattalar tomonidan o'z ustunligini ko'rsatishga va faqat o'z fikrini o'tkazishga asoslangan tarbiyani diktaktikasi bolaning faqatgina kattalar talabi va xohishi yo'nalishida fikrlashga majbur etadi. Bu usulda kattalar tomonidan bolaga beriladigan ko'rsatma tanbehlar va xatto ba'zi hollardagi kamsitishlar bolaning fikr doirasini kattalar uchun ma'qul, kattalarga yoqadigan yo'nalish bilan cheklab qo'yadi. Bolaga o'ylab ko'rish biron-bir muammo ustida bosh qotirishga va uning yechimini mustaqil fikrlab topishga yo'l bermaydi bularning barchasi bolani mustaqil tafakkurdan mahrum etadi.

Xuddi shuningdek, tarbiyaning vasiylik amaliyotida ham bola bajarilishi lozim bo'lgan barcha vazifalarini kattalar o'z zimmasiga olishi evaziga bolada mustaqil tafakkur qilishga bo'lgan ehtiyoj rivojlanmay qoladi.

Oilada ijobiy psixologik muhitni bir me'yorda saqlash oila a'zolarining barchasiga taalluqli xodisadir. Farzandlar tomonidan uz fikrini erkin va mustaqil ifoda qilishi uchun quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim.

1. Emosional-psixologik madad, emosional yordam berish shaxslarning xissiyotlarini barqarorlashtirish va muloqotga kirishishning psixologik terapeyasini o‘tkazish;

2. Oila a‘zolari o‘rtasida yuksak ma‘naviy muloqot jarayonini yuzaga kelishini ta‘minlash;

3. Oila a‘zolari barchasining o‘rtasidagi muloqot jarayonida amalga oshirish lozim bo‘lgan masuliyat va majburiyatlarni tartibga solish;

4. Oila a‘zolarining bir-birlarini qo‘llab-quvvatlovchi polifoniya ya‘ni samimiylik asosida muloqot darajasidan to‘laqonli va samarali foydalanishga erishish.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, yuqorida keltirilgan tarzda bolani muloqot qilishga tayyorlab borilsa uni hayotga, turmushga tayyorlash oson kechadi. Ayniqsa, xayotiy qiyinchiliklar sharoitida qaror qabul qilish va yechimini topish imkoniyatini ijobiylashtiradi.

Oilada uning a‘zolari intizomi va madaniyatiga asos solinadi. Jamiyat qabul qilgan xamda inson hayotini yuqoriroq darajaga ko‘tara oladigan xatti-xarakatlar me‘yorigina qulay oilaviy sharoitlarda insonning tabiatiga singib ketadi. O‘sib kelayotgan yosh avlodni ahloqiy, psixologik va jismoniy sog‘ligini mustaxkamlashda oilaning ma‘suliyatini oshirish - bu hozirgi davrning o‘ta muhim muammolaridan birini hal etish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2004. - 243 с.
2. Karimova V.M. Oilaviy hayot psixologiyasi // O‘quv qo‘llanma. – T.: Fan. 2006.-142 b.
3. Salayeva. N. Xorazm oilalarining etnopsixologik xsusiyatlari: Avtoref dis. ... psixologiya fan. nomzodi. 19.00.05/ T.: 2002. - 24 b.
4. Safarov O., Mahmudov M. Oila ma‘naviyati. – T.: Ma‘naviyat, 1998.-160b.
5. Shoumarov G.B., Haydarov I.O., Sog‘inov N.A. va boshq. Oila psixologiyasi: Akad. Litsey va kasb-hunar kollejlari o‘quvchilari uchun qo‘l. - T.: Sharq, 2010. – 296 b.